

ՇԻՐՎԱՆՋԱԴԵ
ԱԼԻՆԱ

ՊՄԳ 8421

Ը 661

Կազմող՝ Գ. Ն. Երզնկյան

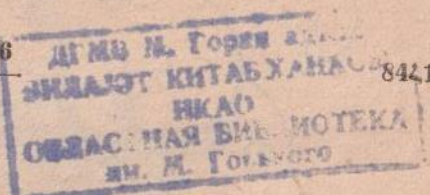
Ալեքսանդր Շիրվանզադե

Պատմվածքներ (Կազմ.՝ Գ. Ն. Երզնկյան), Երևան, 1986.---
175 էջ:

Ը 661 Ժողովածուն ընդգրկում է հեղինակի լավագույն պատմվածքների մի շարք:
Իրանցում պարզ երևում է գրողի մարդասիրությունը, հայրենասիրությունը, նրա
ատելությունը ստորաբարձության, շոգոթորթության, մարգու ստոր արարքների
նկատմամբ:

4702080100 (51) 206 1986

702 (01) 1986

Александр Ширванзаде
РАССКАЗЫ
(на армянском языке)
Издательство «Луїс»
Ереван—1986

© «Լույս» հրատարակչություն, Կազմելու համար, 1986

73397

Ա.Լ.ԻՆԱ

I

Այս անգամ իմ կովկասյան վաղեմի բարեկամ բժիշկ Տիգրան Ախուրյանը սովորականից ավելի էր տրամադրված զրույց անելու:

Սրճարանը, ուր մենք նստած էինք, լի էր հաճախորդներով, բայց մենք ունեինք մի անկյուն, որ հեռու էր ազմուկներից ու իրարանցումից: Բացի այդ, երկուսս էլ վաղուց արդեն ընտելացել էինք Փարիզի փոթորկալի կյանքին և այլևս անուշադիր էինք դեպի այն բոլոր ունայնությունները, որ այնքան շփոթեցնում ու ներվաշնացնում են յուրաքանչյուր նորեկի, մանավանդ, երբ այդ նորեկը եվրոպացի չէ: Գիտեինք առանձնապես լատինական արվարձանի ներկված ու շպարված հուրիների շինծու ժպիտների, հանդուգն քրքիչների և թափանցիկ ախնարիների իսկական արժեքը: Եվ սիրում էինք նրանց:

— Աղեքսանդր, — ասաց բժիշկը, գարեջրի դատարկ բաժակը հրելով մի կողմ, — ես այսօր տրամադիր եմ զուլխս մի փոքր տաքացնելու: Կրնկերանա՞ս ինձ:

— Հաճույքով, — պատասխանեցի ես, որ նույնպես զգում էի պահանջ մշուշապատ տրամադրությունս մի քիչ զվարթացնելու:

Նա հրամայեց անցնող սպասավորին բերել մեզ համար արսենտ:

— Ասա, խնդրեմ, դու ինչպե՞ս ես ըմբռնում սեր ասված բանը, — հարցրեց նա հանկարծ, իր հուժկու բաղուկները դնելով մարմարյա սեղանի վրա և իր խոշոր ու խելացի աչքերի խուզարկու հայացքն ուղղելով ուղիղ իմ աչքերի բիբերին:

Ասում եմ հանկարծ, որովհետև հարցն ինձ համար միանգամայն անսպասելի էր: Մի մարդու կողմից, որ մեր քսանամյա ծանոթություն և աչքան հաճախ հանդիպումների ընթացքում երբեք չէր խոսել սիրո մասին: Չնայելով, որ նրա կյանքը լի էր արկածներով: Երբ ընկերական շրջաններում խոսք էր բացվում կանանց վերաբերմամբ, բժիշկ Ախուրյանը լռում էր: Նա թողնում էր, որ շաղակրատեն ուրիշները, որ նրանից շատ բան կարող էին լսել ու շատ բաներ սովորել: Երևի, որպես կյանքի փորձառություն ունեցող մեկը, դիտեր, որ սովորաբար այն մարդիկ են շատ խոսում կանանց մասին, որոնք քիչ են արժանացել կամ բնավ չեն արժանացել նրանց ուշադրությանը:

Չեմ հիշում ինչ պատասխանեցի բժշկի հարցին, հիշում եմ միայն, որ նա ներողամտաբար ժպտաց:

— Լսիր, — ասաց նա, մի քանի վայրկյան մտածելուց հետո, — այսօր ես ուզում եմ պատմել քեզ իմ կյանքից մի դեպք, որի նմանը չեմ կարծում, թե պատահած լինի ինձանից մի քիչ ավելի խելոք որևէ մեկի կյանքում: Կկամենա՞ս լսել:

— Մեծ հաճույքով, — շտապեցի արտասանել ես ամենայն անկեղծությամբ, վասնզի գիտեի, որ բժիշկ Ախուրյանի պատմվածքը չի կարող լինել անհետաքրքրական, քանի որ նա չուր դիմացիներն չձանձրացնելու շափ խելոք է:

Նա համեմեց արսենտը շաքարով, խառնեց ջրի հետ, խմեց մի քանի ումպ և աչսպես սկսեց իր պատմվածքը.

— Անցքը պատահել է վաղուց, այն ժամանակ, երբ ես հազիվ տասնուհինը տարեկան էի: Ես նոր էի ավարտել գիմնազիական դասընթացս և պատրաստվում էի ուղևորվել մայրաքաղաք համալսարան մտնելու: Գավառացի պատանի էի, մարմնապես առողջ ու կայտառ, ինչպես երկու տարեկան մի հորթ, ու բարոյապես տակավին անապական, ինչպես գառնուկ: Չնայելով, որ Թիֆլիսն ու իմ վաղաժամ փչացած դասընկերները բավական զորավոր էին ինձ ևս փչացնելու համար: Կի՞ն: Օօ՞, բնավ չէի մտածել նրա մասին: Սե՞ր կամ սիրահարություն: Գաղափար անգամ չունեի այդ երգերի մասին:

Նախքան Կովկասից հեռանալը ես պարտավոր էի գնալ Գողթան դա-

վառ՝ ծնողներիս հրաժեշտ տալու համար: Բայց ճակատագրի մի գաղտնի հրամանով ճամփորդությունս հետաձգեցի մինչև օգոստոսի վերջը, երևի, որպեսզի սպատահեր իմ կյանքում այն, ինչ որ պատահեց: Նույն ճակատագրի թելադրությամբ էր, որ որոշեցի կացարանս փոխել: Փնտրեցի և առաջին իսկ օրը գտա մի բավական ընդարձակ, մաքուր և լուսավոր սենյակ, քաղաքի ոչ այնքան հեռ ընկած փողոցներից մեկում: Տանտիրուհիս մի բարեմիտ այրի էր, ազգով ռուս: Նրա ամուսինը պետական ինչ-որ հիմնարկության մեջ աննշան պաշտոնյա էր եղել և նոր էր մեռել, թողնելով երկու որբեր:

Տեղափոխվելուս հետևյալ օրը մի բան զրավեց ուշադրությունս: Դա ոչ այնքան մեծ, երկու կամ, ճիշտն ասած, երեքհարկանի մի տուն էր, որի թե՛ վարի ու թե՛ վերի դռներն ու լուսամուտները գոց էին: Մոռյալ ու տխուր էր այդ տան տպավորությունը: Չնայելով, որ ո՛չ խարխուլ էր և ո՛չ նույնիսկ այնքան հին, որքան այ ու ձախի տները: Նրա փափուկ լուսամուտների փեղկերն ու ապակիները ծածկված էին փոշու թանձր շերտերով:

Այս հանգամանքը ցույց էր տալիս, որ տանը ամայի է և վաղուց: Վերին հարկի դռներին փակցված էր մի կտոր թուղթ: Ըստ երևույթին դա հայտագիր էր, թե տունը վարձով էր տրվում: Ասում եմ ըստ երևույթին, որովհետև անձրևներից և արեգակից նրա գրությունը ջնջվել էր ու անհետացել: Այդ դռները փողոցի մակերեսից բաժանված էին միայն հինգ թե վեց աստիճան ունեցող մի քարե սանդուղքով: Օրը մեկ կամ երկու անցորդ բարձրանում էր այդ սանդուղքով և փորձում կարգալ հայտագիրը: Եվ ամենքը հեռանում էին մի տեսակ տարակուսանքով: Երևի զարմանում էին, որ տանտերը նեղություն չի կրում ջնջված հայտագիրը վերանորոգելու: Միևնույն ժամանակ ես նկատում էի, որ հարևան տան ներքին հարկում արհեստանոց ունեցող կոշիկակարը անխուսափելիորեն մոտենում է յուրաքանչյուրին, որ փորձել է կարգալ հայտագիրը, և խորհրդավոր դեմքով ինչ-որ շնջում նրա ականջին: Նկատում էի, որ մարդը, կոշիկակարին լսելուց հետո, մի տեսակ երկյուղած հայացք էր ձգում տան վրա ու հեռանում, գլուխը երերելով:

Այդ կոշիկակարը մի նիհար, փոքրահասակ մարդ էր, ալեխառը, ցանցառ մորուսով և ծխախոտի ծխից դեղնած բեղերով: Չգիտեմ նա ծո՞ւլ էր, թե՞ գործ քիչ ուներ, օրվա մեծ մասը նստած էր իր արհեստանոցի առջև և նայում էր անցորդներին կամավոր լրտեսի գննող հայացքով: Թվում էր, որ ուրիշների կյանքը նրան ավելի է հետաքրքրում, քան իր երեք մանկահասակ զավակների վիճակը: Չկային ամբողջ փողոցում ավելի աղքատ հազնված և ավելի անմաքուր երեխաներ, քան այդ մանուկները:

Օրը մինչև երեկո նրանք դողողում էին, լալիս, ծիծաղում և անցորդների հետևից քարեր ձգում:

— Պոլինա նիկոլաննա,— դարձա ես մի օր տանտիրուհուս,— այդ դիմացի տունն ո՞ւմ է պատկանում:

Այդի դեմքը մոռյվեց, և նա, հառաչելով, արտասանեց.

— Չեմ ճանաչում, շեմ էլ տեսել: Ասում են շատ հարուստ մի իշխան է:

— Ինչո՞ւ է ամայի այդ տունը:

— Որովհետև ոչ ոք չի կարող նրան վարձել:

— Պատճա՞ռը:

— Պատճառը, որ նա անիծված է:

— Անիծվա՞ծ,— գոչեցի ես հետաքրքրությամբ:

— Այո, վեց տարի է նա դատարկ է, և ոչ մի մարդ չի համարձակվում այնտեղ ոտք դնել:

Եվ տանտիրուհիս պատմեց հետևյալը.

Ութ տարի առաջ այդ տանը բնակվելիս է եղել իր ընտանիքով մի վաճառական: Չմեկը նրա շորս զավակներից երկուսը հիվանդացել են բկացավով ու մեռել: Վաճառականը, իր կնոջն ու մյուս զավակներին, տխուր հիշողությունից ազատելու համար, տեղափոխվել է ուրիշ տուն: Եկել է մի ուրիշ ընտանիք: Այս անգամ մի հրեա ժամագործ իր կնոջ ու երկու փոքրիկների հետ: Նույն ձմեռվա վերջին այդ փոքրիկներն էլ հիվանդացել են ու մեռել: Ծիշտ այդ միջոցին մեռել է նույն տան վարի հարկում կենող մրգավաճառի միակ զավակը,— ինը տարեկան մի սիրուն տղա: Թե՛ հրեան և թե՛ մրգավաճառը թողել են այդ անբախտ տունը և տեղափոխվել ուրիշ տեղ: Վերջապես, հետևյալ աշնանը տան վերին հարկը վարձել է մի վրացի քահանա:

— Այդ այն ժամանակ էր,— շարունակեց տանտիրուհիս,— երբ մենք էլ նոր տեղափոխվել էինք այս բնակարանը: Ամուսինս դեռ կենդանի էր: Վրացի քահանան ծեք մարդ չէր, բայց այնքան նիհար էր ու այնքան վախոտ, որ կարծես, թե փչես, վար կընկնի: Նա ուներ երեք փոքրիկներ, մեկը մյուսից հազիվ մի տարով մեծ: Արի տես, որ խեղճ երեխաներն էլ հիվանդացան հաջորդ ձմեռը ու նրանք էլ մեռան՝ մեկը մյուսի հետևից, մի շաբաթվա մեջ: Ա՛հ, պարոն երբեք չեմ մոռանալ այդ օրը: Մենք կարծում էինք, որ քահանան ու իր կինն էլ կխելագարվեն, այնքան դառն էր նրանց վիշտը: Բայց լիսելագարվեցին ու շմեռան էլ: Օօ՛, շեմ մոռանալ մանավանդ այն օրը, երբ նրանք տեղափոխվում էին այդ տնից: Ես

ահա, այն լուսամուտի մոտ կանգնած, մտիկ էի անում: Բոլոր հարևանները փողոց էին թափվել: Երբ տան կահկարասին բարձեցին սայլի վրա, վերջացրին, դուրս եկավ քահանան իր կնոջ հետ: Վշտից էր, թե կատաղությունից երկուսի էլ աչքերը վառվել էին կրակի պես: Քահանան գողգոջոն՝ ոտքերով իջավ սանդուղքից, կանգնեց փողոցի մեջտեղում, երեսը դարձրեց այդ տանը, աչ ձեռք բարձրացրեց վեր ու բարձր ձայնով արտասանեց.

«Անիծվիս դու, ով շար ոգիների բույն, անիծվի քո տերը, անիծվի քո շինողը: Անիծում եմ քեզ, թող երբեք, երբեք մարդկային ձայն չլսվի քո պատերի մեջ: Թող քո տերն էլ թշվառանա, ինչպես ես թշվառացա»:

— Ասում են,— շարունակեց տանտիրուհիս, հառաչելով,— նույն ձմեռն իսկ իշխանի կինը և հինգ զավակներից երկուսը մեռան: Ահա, պարոն, այդ ժամանակից դեռ ամայի է այդ տունը և ոչ ոք, ոչ ոք չի ուզում նրան վարձել: Եվ ով ուզում է վարձել, չգիտենալով, որ տունն անիծված է, ահա այն կոշկակարը նախազգուշացնում է նրան, պատմելով ամեն բան: Այժմ նա հավատացնում է ամենքին, որ իբր թե գիշերներն ինչ-որ ձայներ է լսում այդ տնից, և իբր թե այնտեղ ինչ-որ շար ոգիներ են ապաստանել... Ո՞վ գիտե...

Երբ տանտիրուհիս հեռացավ, ես զգացի մի տարօրինակ թախիծ: Այդպես, ուրեմն, այդ թշվառ տան վրա ծանրացած է անեծք: Եվ ինչո՞ւ: Գուցե միայն այն պարզ պատճառով, որ վաճառականի զավակները բկացավով մեռնելուց հետո, տգետաբար մոռացել են տունը ախտահարության ենթարկելու: Նույնն են արել և հրեա ժամագործի զավակները մեռնելուց հետո: Ես կարեկցեցի թշվառ տանը՝ որպես մի շնչավոր էակի և այդ օրից իմ սիրտը լցվում էր դառնությամբ ամեն անգամ, երբ հայացքս ընկնում էր նրա վրա: Նրա փակ լուսամուտները թվում էին ինձ դազադի մեջ հանգչող մեռելի կոպեր, այնքան ծանր էր տպավորությունս:

— Բայց մի օր բացվեցին այդ փակ աչքերը, և ահա ինչպես,— շարունակեց բծիշկ Ախուրյանը, խմելով աքսենտի վերջին կաթիլները.— Իրիկնադեմ էր: Ես նստած էի լուսամուտիս առջև և կարդում էի նոր լույս տեսած մի ռուսերեն վեպ: Գլուխս բարձրացնելով՝ քարե սանդուղքի վրա տեսա մի բարձրահասակ մարդ: Նա աշխատում էր դեղնած թղթի կտորը կարգալ: Իհարկե, ոչինչ չկարողացավ որոշել և սանդուղքից իջավ: Ես տեսա նրա դեմքը, և հետաքրքրությունս շարժվեց: Դա տարօրինակորեն դրժույուն և տարօրինակորեն անշարժ ու սառը մի կերպարանք էր: Նրա ուղղադի, երկայնաձև քիթը, խնամքով կրճատած շրիավուն և՛ կարծես քիչ ճկրմակած ընշացքը, մաքուր սափրած կզակը, նրա քայլվածքը, ձևերը և, վերջապես, անըստզուտ եվրոպական տարադի հագուստը ոչ մի նմանո:

Յյուն չունենին տեղական տիպերի հետ: Երևում էր, որ օտարերկրացի է և նորեկ:

Նա նայեց սառը հայացքով աջ ու ձախ, ըստ երևույթին, փնտրելով մեկին, որից տեղեկություններ կարողանար ստանալ այդ տան մասին: Ճիշտ այդ պահին մոտեցավ նրան անխուսափելի կոշկակարը և հաղորդեց այն, ինչ որ հաղորդում էր ամենքին: Տունը վարձով է տրվում, բայց անիծված է:

Ես կարծում էի, հարկավ, որ բարձրահասակ անծանոթը անմիջապես կհեռանա անիծյալ տնից մյուսների պես: Պատահեց հակառակը: Թվաց ինձ, որ նա հետաքրքրվեց կոշկակարի խոսքերով և պահանջեց մանրամասնություններ: Հետո նա, վճռական մի շարժում անելով, ինչ-որ պատվիրեց կոշկակարին, որ դժգոհ դեմքով հեռացավ: Մի քանի վայրկյան անցած բարձրահասակ մարդուն մոտեցավ մեր փողոցի գավթապահներից մեկը, որին հանձնված էր անիծյալ տան հսկողությունը: Բարձրահասակ մարդը ձեռով մի դրական շարժում արավ: Գավթապահը առաջնորդեց նրան դեպի քարե սանդուղքը, բաց արավ իր գրպանից դուրս բերած մի բանալիով անիծյալ տան վերին հարկի դռները, և երկուքն էլ մտան այնտեղ: Մի քանի րոպե անց՝ նրանք դուրս եկան, և ես տեսա, որ բարձրահասակ մարդը տվեց գավթապահին մի բուռ թղթաղրամ և ինչ-որ պատվերներն ու հեռացավ հանդարտ քայլերով:

Պարզ էր, որ նա վարձեց բնակարանը: Արդարև, հետևյալ օրը վաղ առավոտյան վերի լուսամուտները բացվեցին: Ես նկատեցի, որ գավթապահը մի ուրիշ մարդու հետ սենյակները մաքրում են: Նույն օրը իրիկ-նաղեմին անիծյալ տան առջև կանգնեցին երկու ծանր բեռնավորված սայլեր: Կահկարասի էին և խոհանոցի իրեր: Բոլորն էլ նոր գնված: Սայլերը դատարկվեցին, իրերը ներս տարվեցին, իրիկնաղեմին դռների առջև կանգ առավ մի փակ կառք: Նրա միջից դուրս եկավ նախ բարձրահասակ տղամարդը, հետո պարզ հագնված մի կին, ապա նրանց օգնությունը կրեցր թանձր բողով ծածկված մի ուրիշ կին, որ արագ քայլերով, գրեթե վազելով բարձրացավ քարե սանդուղքով ու մտավ տուն:

Այս բոլորը կատարվում էր այնպիսի լուսթյամբ ու խորհրդավորությամբ, որ ես հետաքրքրվում էի ավելի ու ավելի:

Հաջորդ առավոտ լուսամուտները մի երկու ժամ ևս բաց մնացին, այնուհետև նորեն փակվեցին ճիշտ այնպես, ինչպես առաջ: Ես նորեն սկսեցի կարեկցել անիծյալ տանը: Կարծես դա մի մեռյալ էր, որ մի վայրկյան բաց արավ իր աչքերը, նայեց շուրջը, ծանր հառաչեց և նորեն մտավ իր սավանի մեջ:

Բժիշկ Ախուրյանը հառաչեց և սպասավորին հրամայեց մի-մի բաժին ևս արսենտ բերել: Եվ, մի քանի անգամ ծխախոտի ծուխը ուժգին կլանելով, շարունակեց:

Երեկոյին տանտիրուհիս մտավ սենյակս ու ասաց.

— Դուք գիտե՞ք, որ անիծյալ տան վերին հարկը վարձել են:

— Գիտեմ: Ովքե՞ր են վարձողները:

— Չեմ կարող ասել: Կոշկակարի կինը զարմացած է: Նա ասում է, որ երբ իր ամուսինը այդ բարձրահասակ մարդուն հայտնել է, թե տունն անիծված է, նա ասել է. «Ինձ էլ իսկ և իսկ մի այդպիսի կացարան է հարկավոր»: Եվ իսկույն վարձել է, առանց գինը սակարկելու:

— Տարօրինակ է, չէ՞, — հարցրի ես:

— Այո, շատ տարօրինակ է:

— Չե՞ք կարող, արդյոք, իմանալ, թե ով է այդ բարձրահասակ տղամարդը:

— Կոշկակարի կինը, երևի, շուտով կտեղեկանա ու ինձ էլ կասե: Նա ինքն էլ շատ հետաքրքրված է:

Սպասավորը բերեց արսենտը: Բժիշկը մի քանի վայրկյան զբաղվեց նրա պատրաստությամբ և, մի փոքր խմելով, ասաց.

— Այժմ սկսվում է իմ պատմվածքը: Բայց թերևս դու արդեն իմ հառաջաբանից ձանձրացել ես:

— Օօ, ոչ, ընդհակառակը, ես պատրաստ եմ լսել քեզ թեկուզ մինչև կեսգիշեր, — գոչեցի ես ամենայն անկեղծությամբ, որովհետև իրավ որ նրա պատմվածքն ինձ հետաքրքրել էր:

— Դյուրին չէ ինձ համար պատմել այդ բոլորը, բայց քանի որ սկըսել եմ, պիտի ավարտեմ: Կաշխատեմ շերկարացնել: Այդպես, ուրեմն, մեռյալ բնակարանը նորեն մեռավ, մի պահ աչքերը բացելուց հետո: Ամբողջ մի շաբաթ նայում էի փակ լուսամուտներին, սպասելով, որ ահա-ահա պիտի բացվե մեկնումեկը նրանցից: Ոչ մի շարժում, ոչ մի նշան: Կարծես այդ բարձրահասակ տղամարդը, այդ սևազգեստ կինը, այդ ծառաները, վերջապես այդ սայլերն ու կահկարասին օղբերույթ էին, որ մի վայրկյան հայտնվեցին և չբացան անհետք: Կարծես քահանայի անեծքը գլուխեց նրանց անդունդը:

Վերջապես մի օր, առավոտյան մոտ տասը ժամին, երբ ես հագնվում էի տնից դուրս գալու դիմացի դռները բացվեցին և, փողոց ելավ բարձրահասակ տղամարդը: Նա նայեց լուսամուտներին և, ըստ երևույթին,

դո՛հ մնաց, որ նրանք փակ են: Հետո դարձյալ նույն զննող հայացքը ձգեց աչ ու ձախ և համր քայլերով գնաց չգիտեմ ուր:

Առաջին անգամն էր նա մի շաբաթվա ընթացքում տնից դուրս գալիս: Գոնե ես առաջին անգամն էի նրան տեսնում:

Նույն վայրկյանին, երբ ես ուզում էի սենյակից դուրս գալ, հանկարծ լուսամուտներից մեկի փեղկերը բացվեցին, և այնտեղ հայտնվեց մի երիտասարդ կին սև զգեստով, կրծքի վրա մի խոշոր դեղին վարդ: Չեղբ հենեկով փեղկերից մեկի եզրին, նա ձգեց յուր հայացքը դեպի փողոց և մնաց անշարժ: Ես ակամա ցնցվեցի, նայելով այդ կնոջը, և մնացի բեվեռված իմ տեղում: Միջահասակ էր նա, նազելի կազմվածքով: Նրա մոլթ մազերը թանձր խուրձերով արձակված էին կիսով չափ բաց ուսերի վրա: Մի բարակ մանիշակագույն ժապավեն հարդարում էր այդ մազերը բարձր ճակատից վեր: Մի ուրիշ սևագույն ժապավեն գրկել էր նրա կարայա սպիտակ պարանոցը: Նրա բաց գույնի խոշոր աչքերը նուրբ ունեքերի տակից նայում էին դեպի անորոշ տարածություն: Նայում էին անշարժ, անթարթ, անկիրթ՝ որպես արձան: Տարօրինակ էր այն աչքերի փայլը: Թվում էր, որ երբեք ինչ-որ սարսափելի տեսիլ ա՛հ է ազդել նրանց բիրերի վրա և այդ ա՛հը այն ժամանակից դրոշմվել է այնտեղ առմիշտ, ինչպես լույսը՝ լուսանկարչական ապակու վրա:

Սքանչելի էր լուսամուտի շրջանակում այդ պատկերը ինձ համար, և այսօր ես կարող եմ նրան համեմատել միայն Մուսիլոյի ստեղծագործություն հետ: Ես ուրախ էի, որ կինն ինձ չի նկատում և կարող եմ անարգել հիանալ նրանով, ինչպես զեղարվեստական մի անզուգական գործով: Բայց, ալվաղ, տեսարանն երկար շտեկեց: Կինը համր քայլերով հեռացավ լուսամուտից, ինչ-որ կանացի ձեռքեր փակեցին թե՛ ապակյա և թե՛ փայտյա փեղկերը: Անիծյալ տունը, որ պիտի օրհնվեր այդ վայրկյանից, նորեն կուրացավ:

Տեսարանը կրկնվեց և՛ հետևյալ, և՛ երրորդ, և՛ չորրորդ օրը, գրեթե նույն ժամին և միշտ բարձրահասակ տղամարդը տնից դուրս գալուց հետո: Եվ ոչ մի անգամ այդ կինը չնայեց իմ կողմը: Նրա ծովի նման ընդարձակ հայացքը միշտ ուղղված էր դեպի անորոշ տարածություն: Թվում էր, որ նրա մտքերը հեռու են, շատ հեռու ոչ միայն շրջակայքից, այլև այս աշխարհից:

Այդ պահին արդեն ես զրկվեցի հանգստությունից, քնից, ակորժակից: Ես կորցրի իմ վաղ երիտասարդական զվարթությունը, մոռացա իմ գրքերը, համալսարանը, ընկերներին, ծնողներին անգամ, ամենքին ու ամեն ինչ:

Միակ առարկան իմ խոհերի ու երազների դարձավ այդ խորհրդավոր էակը: Անկողնից վեր կենալով ես առավոտները վազում էի դեպի լուսամուտ, նստում այնտեղ ժամանակից շատ առաջ և հայացքս ձգում անիծյալ տան լուսամուտներին: Անիծյալ: Ո՛չ, այլևս ինձ համար նա անիծյալ չէր, այլևս ես էի, որ անիծում էի նրա անիծողին:

Մի քանի օր լուսամուտը չբացվեց: Ես տանջվում էի կատարելապես: Ինչո՞ւ, ի՞նչ իրավունքով՝ չէի մտածում: Գուլյաս չէր գործում: Զգում էի միայն, որ իմ վարմունքը տղայական է, անմիտ, անհաշիվ, որ ծիծաղելի է այդպես հանկարծակի հափշտակվել մի էակով, որի վայրկենական հայացքին չէի արժանացել տակավին և որի ձայնի մի հնչյունն անգամ չէի լսել: Ես նմանվում էի այն մոլեռանդ հավատացյալին, որի հոգեկան աչքերի առջև մի վայրկյան բաց էին արել վարագույրի ծայրը, ցույց տրվել դրախտը և իսկույն վարագույրն իջեցրել: Նա տանջվում է և կատաղում, առանց մտածելու. արժանի՞ էր, արդյոք, այդ դրախտը վայելելու:

Սքանչելի պատկերը դարձել էր ինձ համար անխուսափելի ու անխորտակելի ուրվական, որ հալածում էր ինձ ցերեկն արթուն, գիշերը՝ երազումս: Թվում էր ինձ, որ ես ընկել եմ մի ոսկե օղակի մեջ և զգում էի, որ այդ օղակն օր-օրի և ժամ-ժամի վրա սեղմվում է ավելի ու ավելի և սեղմում կոկորդս ավելի ու ավելի:

Բժիշկը խմեց երկրորդ բաժակի և վերջին կաթինն ու շարունակեց.

— Մարդու նախազգացումներն երբեմն այդպես ճշտորեն իրականանում են, որ կամա-ակամա ուզում ես հավատալ, թե կա մի զազուների ուժ, որ ղեկավարում է մեր ճակատագիրը: Մի առավոտ լվացվելուց հետո, երբ երես սրբում էի, հանկարծ օդի մեջ մի ականթարթ նկարվեց այդ կինը, ճիշտ այնպես, ինչպես էկրանի վրա մի պատկեր: Ես զգացի, որ իսկույնենթ նա պիտի երևա լուսամուտի մեջ և այս անգամ պիտի նայե ինձ, շտապով հագնվեցի, նստեցի լուսամուտի քով, առջև զնելով մի գիրք, ինչպես անում էի միշտ: Ես չէի տեսել բարձրահասակ տղամարդի դուրս գնալը, բայց և այնպես համոզված էի, որ խորհրդավոր էակը պիտի անմիջապես երևա: Եվ իրավ, նա երևաց դարձյալ նույն հագուստով, դարձյալ զեղին վարդը կրծքի վրա: Այս անգամ նա վերցրեց մի աթոռ, նստեց, աչ արժունկը գրեց լուսամուտի հատակի վրա, զլուխը հենեց ձեռի վրա և նույն անշարժ հայացքը հանեց հեռու: Ի՞նչ էր կորցրել նա այնտեղ կամ ի՞նչ էր փնտրում: Թվում էր շատ բան, թվում էր և ոչինչ, այնքան պարզ էր նրա հայացքը և այնքան, միևնույն ժամանակ, խոր:

Ես այլևս չէի աշխատում որսալ նրա հայացքը, նա ինքը պիտի նա-

յեր ինձ: Ես այն ինքնագոհներից չէի, որոնք այնքան մեծ համարում ունեին իրենց մասին, որ երևակայում են, թե ոչ մի կին չի կարող իրենց մոտով անցնել անտարբեր: Բայց անքան էլ տկար չէի, որ ինձ համարեի ոչնչություն: Ես հավակնություն չունեի արժանանալ այդ կնոջ լուրջ ուշադրությանը: Արդեն նա այնքան բարձր էր իմ աչքում, այնքան հեռու ինձնից, որքան մի պայծառ աստղ՝ մի շնչին մոլորակից: Նայում էի նրան և սքանչանում նրա սքանչելի գեղեցկությունը: Եվ օրհնում էի մտքումս բնության հանձարը, որ կարողացել էր ստեղծագործել մի այդպիսի հրաշալիք իմ անիմաստ, խելառ տվայտանքների համար:

Բայց ո՞ւմն է, արդյոք, այդ ստեղծագործությունը, ո՞վ է վայելում այս աստվածային գեղեցկությունը: Մի՞թե այդ բարձրահասակ տղամարդը ժանտ կերպարանքով: Եթե այդպես է, եթե նրանք ամուսիններ են, թող անիծվե կյանքը, որ տալիս է այդ տեսակ անարդարություններ...

Երջանիկ և սարսափելի վայրկյան... նա նայեց ինձ... ժպտաց... բայց ինչ տարօրինակ, ինչ անհասկանալի ու անզուշակելի ժպիտ: Նա ինձ ուրախացրեց և վախեցրեց: Դա մի սքանչելի ժպիտ էր, բայց անիմաստ: Փայլեցին նրա կապտագույն աչքերը, բայց պաղ, ինչպես փրուզներ: Ես ցնցվեցի: Թվաց ինձ, որ այդ կապարյա անշարժ հայացքը թափանցեց ամբողջ էությունս, ինչպես հանկարծակի փշած մի սառն ու սուր հով: Բայց մի սառնություն էր դա, որ այրեց հոգիս: Ես այլալվեցի, չկարողացա իմանալ՝ հարկավո՞ր է ժպտին ժպիտով պատասխանել, թե՞ ոչ: Գլուխըս թեքեցի կրծքիս ու ձևացրի, թե կարողեմ եմ առջև դրած գիրքը: Սիրտըս ուժգին տրոփում էր, ես դողում էի ինչպես մի վեհերոտ մանուկ, որին բռնել էին գողության միջոցին: Այլևս ուժ չունեի այն-կողմը նայելու Իսկ երբ նայեցի, նա արդեն չքացել էր, թեև լուսամուտը դեռ բաց էր...

Իմ պատանեկան անարատ երևակայությունն արդեն բարձրացրել էր այդ խորհրդավոր էակին եթերը, և բոլոր խոհերը; բոլոր զգացումները թռչում էին դեպի նա: Ես ոչինչ չէի նշմարում շուրջս, ոչինչ չէի զգում, ո՞չ վշտերը մարդկային, ո՞չ ուրախությունները: Աշխարհը և համարյա տիեզերքն ինձ համար ամփոփված էին նրա մեջ: Նրանով էի միայն ապրում, նրանով շնչում: Չէի ուզում հանդիպել ոչ ծանոթների և ոչ նույնիսկ ընկերների: Ես մի ազահ էի, որ հանկարծակի գտել էր մի գաղտնի գանձ և դողում էի նրա մասին: Նա ինքը չի կարող այդ գանձը վերցնել, բայց չի էլ ուզում, որ մի ուրիշը գիտենա նրա տեղը, վախենալով միզուցն հափշտակեն նրան: Խոսել նրա մասին որևէ մեկի հետ ես համարում էի և՛ հանցանք, և՛ տխմարություն: Հանցանք, որովհետև մարդիկ, մանա-

վանդ իմ մտերիմ ընկերները, կարող էին այս կամ այն ակնարկով վիրավորել իմ սրբությունը: Տխմարություն, որովհետև ես կարող էի դառնալ ծաղրելի հենց միայն այն պարզ պատճառով, որ խելագարի պես սիրահարվել էի մի կնոջ վրա, որի ով և ինչ լինելը տակավին չգիտեի և որի հետ մի բառ անգամ չէի փոխանակել:

Եվ այդպես, ինքս իմ մեջ ամփոփված տառապում էի լուռ, անտրտունջ և անհաշիվ:

— Ի՞նչ է պատահել ձեզ, որ միշտ նստած եք տանը,— հարցնում էր տանտիրուհիս, այդ բարի կինը:

— Զբաղված եմ, դասեր եմ պատրաստում, ասում են համալսարանը շուտով բացվելու է,— ստում էի անամոթաբար ես, որ չէի էլ մտածում ուսման մասին:

Նույն պատասխանն էի տալիս և իմ ընկերներին ու ծանոթներին, երբ պատահում էր, որ սենյակից դուրս էի գալիս որևէ ստիպողական գործով:

III

Իսկ նա ամեն օր երևում էր լուսամուտի առջև սև զգեստով և միշտ մի դեղին վարդ կրծքի վրա:

Մի անգամ ես չկարողացա զսպել ինձ և բարեկեցի նրան զլխի թեթև շարժումով, երբ նրա հայացքին հանդիպեցի: Ոչ մի պատասխան և ոչ մի նշան գոհունակության կամ դժկամության այդ փողոսկրի գույն ունեցող դեմքի վրա, այդ երկնագույն աչքերի մեջ: Նա միայն նայում էր ինձ իր անշարժ, պաղ հայացքով և, կարծես, չէր տեսնում:

Ես զղջացի հանդիսությունս համար, նախատելով ինքս ինձ, և ամոթահար հեռացա լուսամուտից: Միևնույն ժամանակ զգացի ինձ չափազանց վիրավորված այնպես, ինչպես կարող էր վիրավորվել իմ հասակի մի պատանի մի կնոջ անուշադրությունից:

Նստած էի գրասեղանիս ջով և աշխատում էի զբաղվել որևէ բանով, դրելով, կարդալով, իմ տխմար զգացումները գեթ մի քանի վայրկյան մոռանալու համար: Ես չէի կարողանում: Գրիչս չէր շարժվում գրելու, բառերը կարդալիս խառնվում էին իրարու՝ մրջյունների պես:

Հանկարծ լսեցի դաշնամուրի ձայն: Նայեցի դեմուդեմ: Նա չկար լուսամուտի մոտ: Պարզ է, որ նվագողը նա է, երեք շաբաթվա ընթացքում առաջին անգամ: Ի՞նչ էր նվագում՝ շղիտեմ: Ամբողջ եղանակը բաղկացած էր երեք անփոփոխ նոտաներից, որ կրկնվում էին մի անգամ բարձր, մյուս անգամ ցածր: Հիվանդոտ, ներվային, սիրտ մորմոքող նոտաներ,

որ այնուհետև կրկնվում էին ամեն օր մի քանի անգամ: Այսօր էլ հիշում էմ այդ նոտաները և միշտ պիտի հիշեմ, մինչև մահ: Իմ մեջ հղացավ մի շար կասկած, որ վայրկենաբար տակնուվրա արավ իմ էությունը: Այդպես չեն նվազում առողջ մարդիկ՝ լինեն վարպետներ, թե աշակերտներ: Այդ երեք անփոփոխ նոտաների մեջ կա ինչ-որ անձկություն, անբացատրելի անըմբռնելի թախիժ հիվանդ հոգու:

Մի օր տանտիրուհիս, եռոզ սամովարը դնելով սեղանիս վրա, կանգ առավ և, ձեռքերը կրծքի վրա խաշած և միացնելով, նայեց ինձ մայրական կշտամբանքով:

— Ինչո՞ւ եք այդպես նայում ինձ, Պոլինա նիկոլաննա, — հարցրի ես ժպտալով: — Մի՞թե փոխվել եմ:

— Շատ, դուք անձանաչելի եք դարձել: Մենակ ես չեմ ասողը, իմ ընկերներն էլ ու հարևաններն էլ նկատել են:

— Բայց ես առողջ եմ, Պոլինա նիկոլաննա, բոլորովին առողջ: Կամենաք, ես մի ձեռով ձեզ կբարձրացնեմ:

Եվ, իրավ, ես պատրաստ էի նրան գրկել ու բարձրացնել, այնքան համակրելի էր, այնքան մայրական այդ կնոջ հայացքը:

— Տա աստված, որ ես սխալվեմ, — ասաց նա հառաչելով, — պահապանեցեք ձեզ ձեր ծնողների համար:

Որպեսզի խոսակցության նյութը փոխեմ, հարցրի.

— Ի՞նչ նորություն կա մեր հարևանության մեջ:

— Նորությունն այն է, որ կոշկակարի կինը գավթապահից իմացել է ովքեր են մեր ղեմուղեմի հարևանները:

Ինձ էլ այդ էր հարկավոր:

— Այո՞, — արտասանեցի ես, ձեռնալով անտարբեր:

— Այո:

— Ովքե՞ր են:

— Մարդ ու կին, ամուսիններ:

— Մի՞թե, — գոչեցի ես, այլևս չկարողանալով դսպել թե՛ հետաքրքրությունս և թե՛ դառնությունս:

— Այո, և դավակներ չունին:

— Հետո՞:

— Նրանք տեղացիներ չեն: Եկել են Ղրիմի կողմերից:

— Ինչպե՞ս է նրանց ազգանունը:

— Սպասեք միտս բերեմ. Աղովսկի, այո՞, այո Աղովսկի...

— Ուրեմն, ուսանե՞ր են:

— Ո՛չ, հայեր են: Գավթապահն ասում է, նրանց անցագրում գրած է «հայ լուսավորչականներ»:

— Ասում եք նո՞ր են եկել թիֆլիս:

— Մի քանի ամիս է: Առաջ իջևանել են հյուրանոցում, հետո բնակարան են վարձել: Կահարասին էլ այստեղ են գնել:

— Է՛հ, ուրիշ ի՞նչ գիտեք, — հարցրի ես կեղծ հեգնանքով, իբր թե այրիի հաղորդածներն ինձ համար շատ էլ հետաքրքրական չեն:

— Առաջիմ ոչինչ: Բայց դուք ուշադրություն դարձրեք ձեր վրա այդպես չի կարելի, սիրտս ցավում է ձեր ծնողների համար:

— Շնորհակալ եմ, Պոլինա նիկոլաննա, անկեղծ շնորհակալ եմ: Բայց մի՛ հոգաք իմ մասին. ես երկաթյա առողջություն ունիմ:

Արդարև, տկար էր հոգիս, իսկ մարմնով ես զգում էի ինձ բուրբուլյն առողջ:

Այրին, գլուխը խորհրդավոր երերելով, հեռացավ:

Պարզ էր ինձ համար, որ նա իբրև ոչ հիմար կին գուշակում էր իմ հսկանքի գրությունը, գիտեր ում համար և ինչու եմ նստում տանը, և ով է իմ փոփոխության պատճառը: Պարզ էր նաև, որ դիտմամբ շեշտեց, թե սևաղբեստ կինն ամուսնացած է:

Ես չեմ նկարագրիլ, թե այդ լուրն ինչ ապավորություն գործեց ինձ վրա: Կասեմ միայն, որ դա ինձ համար իսկ որ հարված էր: Մի հարված, որ, սակայն շտապեցրեց ինձ, այլ բնդհակառակը ավելի սաստկացրեց իմ ներքին հուրը: Այդ վայրկյանից ես ատեցի բարձրասակ տղամարդին: Ատեցի իմ պատանական հոգու ամբողջ թափով: Ինչո՞ւ, ո՞ր իրավունքով, ո՞վ եմ ես. այս մասին ես չէի մտածում: Թող այդ մարդը լինի առաքինիների մեջ ամենաառաքինին, արժանավորներեց արժանավորագույնը, նա այդ կնոջ ամուսինն էր, ուրեմն և սխալ իմ հակառակորդս, որին պատրաստ էի այդ պահին օչնչացնել առանց երկար մտածելու: Անշուշտ այդ մարդը մի ժանտ բռնակալ է, որ գերել է գեղեցիկներից գեղեցկագույնին և պահում է նրան իր իշխանության ներքո զրեթն շղթայակապ: Անշուշտ ասիական խանդից կուրացած մի եսամոլ է, որ տանջում է նրան հանուն իր եսի: Այլապես ի՞նչ են նշանակում այդ մշտապես փակ լուսամտաները, որոնցից միայն մեկն է բացվում, այն էլ օրվա մեջ քնդամենը մի քանի ժամ, այն էլ, երբ բռնակալը տանը չէ: Այլապես ի՞նչ է նշանակում, որ այդ կինն հրեք տնից դուրս չի գալիս և օր-օրի վրա, իմ աչքերի առջև դժգոհանում է ու նիհարում և օր-օրի վրա խոշորանում են նրա գեղեցիկ աչքերի բիբերը, և լայնանում նրանց տակերի կապույտները: Ուրիշ ինչպե՞ս թարգմանել այդ երեք անփոփոխ նոտաները, որ

այժմ հնչում են ամեն օր այնքան միապաղաղ, այնքան վշտահար: Աստված իմ, ես կարող եմ ցնորվել այդ տարօրինակ հնչյուններից: Նրանք գալիս են մի քայքայված հոգու խորքերից և զարկում են իմ օր-օրի վրա նրբացող ու զգայնացող ներվերին ասեղների պես: Ա՛խ, գիտե՞ արդյոք այդ կինը, որ եթե ոչինչ էլ չլիներ, միայն այդ խելագար հնչյունները բավական են ինձ տանջելու համար: Գիտե՞, որ ես երբեմն պատրաստ եմ դուրս բերել գլուխս լուսամուտից և գոռալ. «բավական է, անողոք էակ, բավական է, ես չեմ կարող լսել այդ խելառ հնչյունները»:

Բժիշկը դարձյալ կանգ առավ, ձեռի ներվային շարժումով տրորեց թանձր կարճ խուզած ալեխառը մազերը և շրթունքները սեղմեց ատամներով՝ իր հուզմունքը չափավորելու համար: Այդ պահին նա ամբողջովին ձուլված էր իր անցյալի հետ: Նա վառեց մի նոր ծխախոտ և շարունակեց.

— Առավոտ էր: Գրասեղանիս քով նստած նամակ էի գրում ծնողներին: Բավական ժամանակ էր մոռացել էի խեղճերին: Գրում էի, բայց ոչ ու միտքս անիծյալ տան կողմն էր: Սպասում էի անհամբեր բարձրահասակ մարդու դուրս գալուն: Քրոնոմետրի ճշտությամբ նա ամեն օր դուրս էր գալիս տնից առավոտյան տասը ժամին և վերադառնում էր երեք ժամին: Ահա այդ ժամանակամիջոցներին էր, որ լուսամուտը բացվում էր, և այնտեղ երևում էր նրա սևազգեստ կինը:

Այդ օրն էլ տղամարդը դուրս եկավ ճիշտ իր ժամանակին, բայց կինը չերևաց մի ամբողջ ժամ, չերևաց մինչև կեսօր: Ես սկսեցի անհանգրստանալ: Միգուցե նա հիվանդ է կամ այդ բռնակալը խլել է նրանից այդ չնչին ազատությունն էլ: Մի՞թե ես այլևս չպիտի տեսնեմ նրան: Այդ անկարելի է, ես կցնորվեմ: Եվ, իրավ, եթե մեկն ինձ տեսներ գողտուկ, թե ինչպես հուզված, այլայլված ետ ու առաջ եմ քայլում իմ փոքրիկ սենյակում վանդակ ձգված վագրի պես, անշուշտ, ինձ կհամարեն խելագար: Կարծես ես արդեն տեսել էի այդ կնոջը և այժմ կատաղում էի, որ նրան խլում են ինձնից:

Վերջապես, սենյակս թվաց ինձ նեղ: Ես խեղդվում էի օդի պակասությունից: Վճռեցի դուրս գալ, մանավանդ որ ծնողներիս գրած նամակս պիտի ձգեի փոստարկղ: Բայց հազիվ դուրս էի եկել փողոց, հանկարծ նվիրական լուսամուտը բացվեց, և տիկինը երևաց այնտեղ մի ծրար ձեռում: Ես գդակս բնականաբար վերցրի և բարևեցի նրան, դարձյալ չգիտեմ ինչ իրավունքով: Այս անգամ նա գլուխը թեթևակի շարժեց և ով զարմանք, ծրարը մեկնեց դեպի ինձ: Մինչև ես, անասելի շփոթված, չգիտեի ինչ անել, նա ծրարը ձգեց փողոց և ինքն անհետացավ:

Ես, աչ ու ձախ նայելով, գողովի վագրեցի և ծրարը վերցրի: Բարև-

բախտաբար, ոչ ոք այդ շնկատեց: Պարզ էր ինձ համար, որ ծրարն ինձ է ուղղված: Բայց նայեցի նրան, անունս չկար վրան: Ետապով վերադարձա սենյակս, պատռեցի ծրարը: Միրոս ուժգին բաբախում էր, ձեռքերս դողում էին ուրախությունից և անհատությունից:

Հնդամենը մի էջից բաղկացած մի գրություն էր դա՝ ուսուերեն: Նա ինձ չէր ուղղված, նա ոչ ոքի չէր ուղղված: Կարդացի, ոչինչ չհասկացա: Նախ դա մի տարօրինակ ձեռագիր էր, տառերն անհավասար, տողերն անկանոն, մի բառ փոքրիկ, հազիվ նկատելի տառերով, մյուսը գլխատառերով:

Ապագայում, երբ ես իբրև բժիշկ պարապում էի Մոսկվայի կլինիկայում, այնտեղ, հոգեկան հիվանդների բաժնում շատ եմ տեսել համանման ձեռագիրներ բոլորովին գրագետ և կրթված մարդկանց ձեռքերով գրված:

Երեք տող միայն պարզ էին գրված և, ըստ երևույթին, ունեին իմաստ: Այսօր էլ հիշում եմ բառ առ բառ այդ տողերը. «Վուղեմարը սիրեց Ալինային, Ալինան ասաց չի կարելի: Գաղանը տեսավ, կատաղեց, սպանեց, սպանեց, սպանեց»:

Ի՞նչ էին նշանակում այդ տողերը. հարկավ չհասկացա: Բայց այլևս ինձ համար պարզ էր մի բան. այդ խորհրդավոր կինը հոգեպես հիվանդ է, և ինքս ինձ նախատեցի, որ նոր եմ միայն գոշակում: Այո, այդ ապակյա հայացքը խոշոր աչքերի, այդ անիմաստ ժպիտները, այդ փակ լուսամուտները, այդ թախծալի միապաղաղ կրկնվող երեք նոտաները, այդ բարձրահասակ տղամարդի մոռալությունը. մի՞թե այդքանը բավական չէր:

Ես նամակը թաքցրի գրասեղանիս մեջ և ամեն օր նայում էի նրան: Այսօր էլ ես նրան պահում եմ, իբրև հիշատակ իմ խելառ տվայտանքների, իմ անբուն գիշերների, անհուն արցունքների: Ո՛չ, իբրև մի սրբություն-սրբոց, որովհետև այդպիսի կրակոտ սեր այլևս չպիտի կրկնվեր իմ վայնբում: Հարկավ, եթե իմ բանականությունը լիներ արթուն, եթե ես ունենայի մտածելու և վերլուծելու ուժ, այդ նամակը կարդալուց հետո իսկույն կսթափվեի իմ ցնորքներից և կաշխատեի հանգցնել կրծքիս տակ օր-օրի վրա ավելի ու ավելի բորբոքվող հուրը: Չէ՞ որ ինքնասպանություն է երազել մի կնոջ մասին, որի գոյությունը երազ է: Մի կնոջ, որ բնությունը դաժան ձեռքով պոկվել է երկրից և այրվում է ցնորքների բոլորում: Բայց, զարմանալի բան, այդ պահից ես այդ կնոջը սիրեցի կրկնակի սիրով: Գուցե՞ դա մի գեղահաս հոգու կարեկցություն էր դեպի մի թշվառ: Չգիտեմ:

Հետևյալ օրը տանտիրուհիս եկավ որոշյալ ժամին սենյակս կարգի բերելու: Ես անքնությունից այնքան թուլ էի, որ խնդրեցի նրան թողնել ինձ այդ օրը հանգիստ: Նա նայեց ինձ տխուր հայացքով ու ասաց.

— Գիտեմ, որ տկար եք, բայց հետաքրքրական լուր ունեմ ձեզ հայտնելու:

— Ի՞նչ է պատահել:

— Մեր դեմոլոգների կինը ցնորված է:

— Մի՞թե, — արտասանեցի ես, իբր թե անտարբեր:

— Այո՛: Ուղո՞ւմ եք պատմեմ ինչիցն է ցնորվել: Կոշկակարի կիներն ամեն բան իմացել է Ազովսկիների աղախնից:

— Պատմեցեք, — նույն անտարբերությամբ ասացի ես:

Տանտիրուհիս նստեց գրասեղանիս բով և յուր հագուստի թևերը ցած բերեց, որ ծածկե աշխատանքից կոշտացած և կրակից կարմրած բազուկները:

Եվ պատմեց:

IV

Ութ տարի է, որ Ազովսկիներն ամուսնացած են: Մարդու անունն է Սրափիոն, կնոջ անունը՝ Ալինա: Մարդը հարուստ կալվածատեր է, ունե հորից ժառանգած մի քանի հազար դեսյատին վարելահողեր Բեսարաբիայի նահանգում:

Ամուսնանալու ժամանակ նա եղել է դրագունյաց զնդի սպա: Ալինան հետևակ զորքի մի շքավոր փոխզնդապետի աղջիկ է, շատ լավ կրթված: Սրափիոնը ամուսնացել էր նրա հետ, հափշտակված նրա աննման գեղեցկությունով: Իսկ Ալինան ավել է իր համաձայնությունը, զիջանելով ծնողներին, որոնք փափագել են անպատճառ հարուստ փեսա ունենալ: Նրանք ուղեցել են, որ իրենց միակ դուստրը լավ ապրուստ ունենա, անձամբ ղգալով, թե ինչ ասել է շքավորություն: Ալինան չի սիրել Սրափիոնին: Զի սիրել և ուրիշ ոչ ոքի:

Լավ թե վատ, Ազովսկիները չորս տարի ապրել են հաշտ, հանգիստ ու անվրդով: Ալինան հետզհետե բնտելացել է շիրիած ամուսնու կենակցությանը, ճիշտ այնպես, ինչպես բնտելանում է հարյուրից իննսունինը աշխարհի բոլոր կանանց: Մարդիկ, որ միշտ ուրիշների կյանքի մասին աչքերով են դատում, կարծել են, թե չկա նրանցից ավելի երջանիկ զույգ: Եվ շատ կանայք նախանձել են Ալինային, ու շատ տղամարդիկ նախանձել են Սրափիոնին: Զորս տարվա ընթացքում նրանք ունեցել են առաջին

տարին իսկ ծնված մի երեխա: Նա մեռել է երկուսուկես տարեկան հասակում՝ ուղեղի բորբոքումից: Ծնողների վիշտն ավելի ամրացրել է ամուսնական կապը, բայց Ալինան դարձյալ չի սիրել ամուսնուն: Իսկ Սրափիոնը քանի գնացել այնքան ու այնքան ավելի է սիրել Ալինային: Երեխայի մահն է ազդել, թե ինչ, Ալինան սկսել է ձանձրանալ կյանքից: Սիրահարված ամուսինն ամեն կերպ աշխատել է փարատել նրա թախիծը, բայց զուր: Ո՛չ ճանապարհորդությունները, ո՛չ թատրոն, ո՛չ երաժշտություն, շքեղ զգեստներ, երեկույթներ, պարահանդեսներ, ոչինչ, ոչինչ չի օգնել: Ալինան դարձել է օր-օրի վրա ավելի ու ավելի թախծոտ, մոռալ: Ծնողների հանկարծակի մահը մեկը մյուսից երկու ամիս շանցած՝ կրկնապատկել է նրա վիշտը:

Եվ ահա այդ ժամանակ, այսինքն՝ մի աշնան սկզբին, Պետերբուրգից Ղրիմ է գալիս Սրափիոնի նախկին բարեկամներից մեկի որդին: Քսանուհիեզ տարեկան մի երիտասարդ՝ զանգուր, շիկագույն մազերով, ուրախ ու զվարթ: Այցելում է Ազովսկիներին, ծանոթանում է Ալինայի հետ. մի քանի անգամ զրոսնում է նրա հետ և ահա նա հափշտակված է: Հափշտակվում է արդյոք Ալինան ևս լրջորեն՝ մինչև այսօր պարզված չէ: Բայց նրա թախիծը մեղմանում է: Նա հաշտվում է կյանքի հետ: Նա նորեն մերձենում է աշխարհին:

Սրափիոնը նկատում է այս: Սկզբում ուրախանում է, տեսնելով կնոջ վերակենդանանալը: Բայց հետո սկսում է կասկածել ու խանդել և հետեւում է Ալինային: Մի օր նա չի կարողանում իրեն զսպել և իր բարեկամի որդուն ընդունում է ոչ սիրալիր: Ալինան նրան հանդիմանում է, ասելով, որ իր համար ոչ մի բան այնքան ատելի չէ, որքան կոպտությունը: Այս հանդիմանությունն ավելի է զրգոտում Սրափիոնի կասկածներն ու նա ասում է.

— Այո՛, ես վաղուց եմ նկատել, որ դու անտարբեր չես դեպի այդ երիտասարդը:

Ալինան ազնվությամբ և համարձակ պատասխանում է.

— Չեմ թաքցնիլ, Սպիրիդոնովն ինձ դուր է գալիս, բայց ես երբեք չեմ մոռանալ, որ քո ամուսինն եմ:

Սրափիոնը մի պահ հավատում է նրան, մինչև անգամ ներումն է խնդրում Ալինայից: Բայց միայն մի պահ: Շուտով շար կասկածները պաշարում են նրան այնպես, որ նա սկսում է կորցնել իր զգացումների ու մտքի հավասարակշռությունը:

Վերջապես, մի օր տուն վերադառնալով, նա տեսնում է, որ Ալինան

դաշնամուրի քով նստած նվագում է, իսկ Սպիրիդոնովը երգում է: Երկուան էլ այնքան հափշտակված են լինում, որ շեն նկատում նրա սալոն մտնելը: Նա կատաղում է, բայց կարողանում է զսպել իրեն: Միայն առանց հյուրին բարեկեր, լուռ անցնում է յուր առանձնասենյակը:

Ալինան շարունակում է երգել, կամենալով թե՛ հյուրից թաքցնել ամուսնու խանդութությունը և թե՛ ամուսնուն ցույց տալ, որ չկա իր արածի մեջ ոչ մի հանցանք, որ դա մի անմեղ զվարճություն է երկու երիտասարդ էակների համար, որ պաշտում են երաժշտությունն ու երգը:

Բայց ամուսինն այլ կերպ է հասկանում Ալինայի վարմունքը: Նա կարծում է, որ դա մի հանդուգն արհամարհանք է դեպի իր համեմատական ծերությունը: Արհամարհանք քանուկերեք տարեկան մի կնոջ դեպի քառասուներկու տարեկան տղամարդը: Արհամարհանք մի երրորդ անձնավորության, այն էլ մի երիտասարդի ներկայությունը և գուցե նրա պատճառով իսկ:

Նա դուրս է գալիս իր առանձնասենյակից գրգռված ու գունատ: Նա չի կարողանում յուր խանդը զսպել և հուզված ձայնով ասում է.

— Ալինա, բավական է:

Ալինան ժպտում է, մի փոքր ևս նվագում է և հետո միայն ծածկում է դաշնամուրը հանդիստ, անվրդով: Իսկ երիտասարդը նույնպես ժպտում է: Այդ ժպիտը նրա թարմ, գեղեցիկ, գրեթե պատանեկան անմաղ երեսի վրա նետի պես ցցվում է Սրափիոնի գրգռված սրտի մեջ: Բորբոքվում է նրա խանդը: Նա ասում է անորոշ.

— Ես ուրախ եմ և ցավում եմ, որ դուք իմ բարեկամի որդին եք:

— Ինչո՞ւ համար:

— Հենց այնպես:

— Բայց ես ձեզ հասկանում եմ,— ասում է երիտասարդը,— շատ բարի, ես կկատարեմ ձեր սրտի գաղտնի ցանկությունը:

Եվ, դառնալով Ալինային, ավելացնում է.

— Տիկին, ներեցեք, ես այլևս չեմ կարող անհանգստացնել ձեր հարզելի ամուսնուն, որ իմ հոր բարեկամն է:

Եվ այդ օրից Սպիրիդոնովը դադարում է այցելել ԱղոՎսկիներին:

Այդ բոլորը տեսնում է ու լսում ԱղոՎսկիների աղախինը, որի խոսքերով և պատմում է ինձ տանտիրուհիս:

Սակայն Ալինան չի ընդհատում ծանոթությունը Սպիրիդոնովի հետ: շարունակում է տեսնվել դրսերում: Սրափիոնը չի բողբոջում, խոստովանելով, որ իրոք ինքը կոպիտ վարվեց իր բարեկամի որդու հետ:

Ալինան ասում է.

— Քանի որ գիտեիր քո խանդոտ բնավորությունը՝ չպիտի ամուսնանայիր:

— Ես սիրում եմ քեզ:

— Ես չեմ հավատում այն սիրույն, որ այդպես կասկածոտ է:

— Լավ, հաշտվենք:

— Հաշտվիր առաջ բարեկամիդ որդու հետ, ներողություն խնդիր, հետո:

— Այդ ես չեմ կարող անել:

— Իսկ ես չեմ կարող քո անտեղի կասկածների համար զրկել ինձ ազատությունից:

Մի օր Սրափիոնը հանդիպում է Ալինային քաղաքի մի զբոսավայրում Սպիրիդոնովի հետ, մի ծառի ստվերի տակ նստած: Նա չի կարողանում զսպել իր խանդը և կարճատև բացատրության ժամանակ վերավորում է երիտասարդին: Սպիրիդոնովը նրան հրավիրում է մենամարտության, մյուս օրն ևեթ ուղարկելով Սրափիոնին երկու սպա: Բայց մենամարտությունից առաջ նա ուղարկում է մի նամակ Ալինային՝ մի փունջ վարդերի հետ: Նա գրում է.

— Տիկին, ասում են, որ դեղին վարդը ատելություն նշան է: Բայց ես միշտ գերադասել եմ այս գույնը բոլոր գույներից: Այսօր որոշվում է իմ ճակատագիրը: Գուցե ես գնամ հավիտենականություն անդառնալի: Թող այս վարդերը լինեն իմ մաքուր սիրտ վերջին նշանը: Մնացե՛ք բավով...

Նամակը փնջի հետ բերում է մի շքեղ հագնված աղախին և գաղտնի հանձնում Ալինային:

Իրիկնադեմին Սրափիոնը տուն է վերադառնում անսովոր հուզված:

Ալինան նրա դեմքից արդեն գուշակում է կատարված դրաման: Նա ոչինչ չի ասում, նայում է լուռ իր ամուսնու երեսին և անցնում իր բուդուարը: Ամբողջ գիշեր նա չի դուրս գալիս այնտեղից: Աղախինը մի քանի անգամ մտնում է նրա մոտ զանազան պատրվակներով և ամեն անգամ տեսնում է Ալինային անշարժ նստած ու աչքերը հառած դեղին վարդերի փնջին:

Այդ պահին Ալինան ընդհատում է իր բոլոր կապերն աշխարհի հետ: Օրը մինչև երեկո իր սենյակում փակված՝ նա ոչ մի տեղ չի գնում և ոչ ոքի չի ուզում ընդունել: Ո՛չ ամոթից, այլ վշտից:

Աղախինն ասում է, որ նա մի ամիս շարունակ կրկնում էր.

— Դու սպանեցիր մի անմեղի, դու շունիկ իրավունք ձեռք բարձրացնելու այդ խեղճ տղայի վրա: Ի՞նչ պատասխան պիտի տաս աստծուն:

— Իմ խիղճը հանգիստ է. մի պատվասեր ամուսին չէր կարող ուրիշ կերպ վարվել,— պատասխանում է ամեն անգամ Սրափիոնը:

— Ո՛չ, ո՛չ, քո խիղճը չի կարող հանգիստ լինել, որովհետև ես անմեղ եմ: Այդ երիտասարդի արյունը գիշեր-ցերեկ աչքերիս առջև է: Ես նրա մահվան ակամա պատճառն եմ, աստված ինձ է պատժելու:

Եվ զրկվում է Ալինան քնից, հանգստությունից, Խառնակից: Եվ ատելով ամուսնուն, սկսում է ատել ամենքին: Եվ դատապարտելով ամուսնուն, դատապարտում է ինքն իրեն էլ: Գիշերները աղախինը լսում է նրա երկարատև հիսթերիկան, նրա սուր գոռոցները:

— Հեռո՛ւ ինձնից. մի մոտենար, ես քո ձեռքերի վրա անմեղ արյուն եմ տեսնում:

Եվ ոչինչ չի ազդում նրա վրա, ո՛չ բժիշկների խնամքը, ո՛չ ամուսնու աղերսանքները, ո՛չ խանդավառ սերը, ո՛չ զղջումը: Այո, նա զղջում է գուցե անկեղծ, գուցե հավատալով Ալինայի մաքրությունը, բայց զուր: Օր-օրի վրա Ալինայի հոգին քայքայվում է...

Փոքրիկ նահանգական քաղաքում եղելությունն իրարու պատմում են աղավաղված: Չհաստատված լուրերը հաղորդվում են իրրև փաստերի Զրպարտությունը, որ գեղեցիկ կանանց անխուսափելի ուղեկիցն է, հալածում էր Ալինային դեռ մենամարտությունից շատ առաջ: Այժմ շար լեզուների բոլոր կապանքները լուծվում են, իսկ նա անտարբեր էր դեպի հասարակական կարծիքը: Նա ամփոփվել է ինքն իր մեջ, նա հեռու է, շատ հեռու դրսի աշխարհից: Նրա լսելիքին չի հասնում ոչ մի ձայն այնտեղից: Դեղին վարդերի փունջը վաղուց է թառամել, բայց նա մի գեղեցիկ վազայի մեջ շարունակում է զարգարել Ալինայի դաշնամուրը: Օրը հարյուր անգամ նա մոտենում է այդ փնջին և չուր քնքուշ մատներով շոշափում է թորշոմած վարդերը, որոնց տերևները մեկիկ-մեկիկ պոկվելով ընկնում են վար և անհետանում: Վերջը, մի ժամանակվա սքանչելի ծագիկներից մնում են նրանց չորացած ձողիկները: Այն ժամանակ Ալինան հրամայում է իր հավատարիմ աղախնուն, որ սիրում էր նրան լավագույն քրոջ սիրով, ամեն օր, ամեն օր գնել մի-մի դեղին վարդ: Եվ ա՛հ այդ խորհրդավոր վարդն է, որ այսօր էլ զարգարում է Ալինայի կուրծքը:

Սրափիոնը վճռում է վերցնել Ալինային և հեռանալ անժանոթ երկրրների: Տունը հանձնում է խոհարարի հսկողությանը, իսկ աղախինը Ալինայի ցանկությամբ ուղեկցում է նրան: Նրանք գնում են նախ Մոսկվա, ապա Եվրոպա: Սակայն ոչ մի փոփոխություն Ալինայի հոգեկան կացության մեջ, ոչ մի ժպիտ նրա դեմքի վրա: Բժիշկները միաձայն ասում են,

— Պարոն, ձեր ամուսնուն անզորություն է հարկավոր: Նրա ականջներին չպիտի հասնե ոչ մի աղմուկ:

Մի քանի նշանավոր պրոֆեսորներ խորհուրդ են տալիս Ալինային տեղավորել հոգեկան հիվանդների սանատորիայում:

— Երբե՛ք, երբե՛ք,— ասում է Սրափիոնը, զարմանալի համառությամբ չկամենալով բաժանվել իր սիրեցյալից:

Նրանք վերադառնում են արտասահմանից, և Սրափիոնն ամեն ջանք գործ է դնում տալ Ալինային անպայման հանգստություն: Եվ գրա համար նա վճռում է տեղափոխվել Քիֆլիս, ուր Ազովսկիները շունեն ոչ մի ծանոթություն: Նա դեռ հույս ունե, Ալինան կաողջանա տանը...

Այս բոլորը պատմեց ինձ տանտիրուհիս այնպես զգացված, որ կարծես ինքը Ալինայի մերձավորներից մեկն էր: Ես զգացի, որ իմ մեջ զարգանում է այնպիսի ատելություն դեպի այդ բարձրահասակ տղամարդը, որի նմանը կարելի է զգալ միայն դեպի որդեսպանը: Այլևս նա իմ աչքում մի հրեշ էր, որին կործանելը— ես կհամարեի բարություն և արդարություն: Ինձ համար Ալինան մի մարմնացած տանջանք էր, իսկ այդ մարդը՝ միակ նրա հեղինակը:

Ես սիրեցի Ալինային կրկնակի սիրով: Ես զգացի, որ այլևս իմ հոգին հավիտյան շաղկապված է այդ հիվանդ հոգու հետ, որ այլևս ոչ մի գերբնական զորություն չի կարող ինձ բաժանել նրանից՝ առանց իմ սրտից մի արյունաշաղախ կտոր պոկելու: Զգացի նույնպես, որ իմ զրույթունը ողբերգական լինելով հանդերձ, երեսայական է ու ծիծաղելի: Ողբերգական ինձ համար, ծիծաղելի ուրիշների համար: Սիրում էի մեկին, որ իրապես զոյություն չուներ այս աշխարհում, որ մի ուրվական էր, մի ծանր երազ: Տանջվում էի մեկի համար, որ ոչ ոքի տանջանքը հասկանալ ու զգալ չէր կարող, որովհետև նա ինքն էր մարմնացած տանջանք:

Բժիշկ Ախուրյանը մի անգամ ևս լռեց:

Մեր շուրջն այժմ տիրում էր համեմատական հանդարտություն: Սըրճարանը գրեթե դատարկվել էր: Հաճախորդներն անցել էին սեղանատուն: Պարիզը ճաշում էր. միակ ժամը օրվա ընթացքում, երբ խլացուցիչ աղմուկը մեղմանում է քիչ թե շատ:

Բժիշկը նայեց ժամացույցին ու ասաց.

— Օօ, արդեն ուշ է: Կարծես ես շատ երկարացրի:

— Լսում եմ ձեզ ավելի մեծ հետաքրքրությամբ,— ասացի ես առանց կեղծելու:

— Արդեն մոտենում եմ վերջին,— արտասանեց բժիշկը և վառեց մի նոր ծխախոտ:

— Այսպես, ուրեմն,— շարունակեց նա,— սիրում էի անսահման մի ցնորվածի և ինքս մերձ էի խելագարութեան: Աստված իմ, գեթ մի անգամ տեսնեի նրան մոտիկից, գեթ մի անգամ լսեի նրա ձայնը: Գուցե հիասթափվեի ու արթնանայի մեղձավանջից: Կամ, ով գիտե, գուցե կարողանայի նրա քայքայված հոգու մեջ գտնել մի առողջ թել, շոշափեի նրան իմ սիրո ջերմութեամբ: Ո՛վ գիտե, գուցե դեռ կա միջոց նրան փրկելու: Ինչո՞ւ այդ բռնակալը չի թողնում ոչ որի մոտենալ նրան: Մի՞թե չի հասկանում հասմուր, որ իր տեսքն ավելի բարդացնում է Ալինայի վիշտը, ուրեմն և ավելի զորեղացնում նրա հիվանդութիւնը: Մի՞թե չի ըմբռնում, որ վիրավորի վերքն ավելի է կսկծում, երբ նրա աչքերի առջև է դաշույնը: Չի՞ պատահել, որ տարիներով ցնորվածի բանականութիւնը վերադարձել է հանկարծակի, անսպասելի մի որևէ երջանիկ պատահարից, հոգեկան մի ցնցումից: Այո՞, այո՞, շատ է պատահել, ես կարգացել եմ բժշկական գրքերում, լսել եմ պսիխատրոսներից:

Այս էր միակ պատանջը, որի շուրջը պտտում էին բոլոր իմ խոհերը, բոլոր իմ զգացումները, ոչ միայն արթուն ժամանակ, այլև գիշերային երազների մեջ:

Բայց, ավա՛ղ, ձակատագիրն ինձ չէր վիճակել տեսնել նրան մոտիկից, խոսել նրա հետ...

Լսեցե՛ք: Մի օր բարձրահասակ մարդը տնից դուրս եկավ, բայց լուսամուտը չբացվեց: Նա չբացվեց և հետևյալ օրը: Իսկ երրորդ օրն արդեն վաղ առավոտից բացվեցին բոլոր լուսամուտները:

Առաջին անգամ ամբողջ շորս ամսվա ընթացքում, ես նկատեցի անիծյալ բնակարանում ինչ-որ անսովոր իրարանցում:

Աղախինը շտապ-շտապ անցնում էր սենյակից սենյակ: Մերթընդ-մերթ այս կամ այն լուսամուտի առջև երևում էր բարձրահասակ տղամարդը իր մշտական մուսլ ու անշարժ դեմքով: Իսկ Ալինան չէր երևում: Դռների առջև կանգ առավ մի կտոր:

Մի անձանոթ մարդ իջավ կառքից շտապով և մտավ Ազովսկիների բնակարանը:

Իսկ Ալինան չկար: Ես սկսեցի անհանգստանալ, այնքան արդեն սովորել էի ամեն օր տեսնել նրան և ամեն օր հիանալ նրանով ու ամեն օր օրհնել կյանքը:

Որովհետև տանտիրուհին արդեն գիտեր ամեն բան և իմ կողմից այլևս ամարդութիւն ու հիմարութիւն կլինեի կեղծել այդ բարի ու ազ-

նիվ կնոջ առջև, ուստի, երբ նա մտավ իմ սենյակը, իմ առաջին խոսքը եղավ.

— Պոլինա Նիկոլաևնա, ի՞նչ է պատահել Ազովսկիների բնակարանում:

— Ալինան հիվանդ է,— պատասխանեց այրին հակիրճ:

— Հիվանդ,— գոչեցի ես գրեթե սարսափով:

— Այո, արդեն երեք օր է: Աղախինն ասաց: Չտեսա՞ք, որ բժիշկ եկավ: Այսօր կոնսուլտում է նշանակված:

Ահա թե ինչ: Ալինան հիվանդ է: Նա, իմ երազների առարկան: Եվ ես չեմ կարող ամեն բոպե, ամեն վայրկյան իմանալ նրա դրությունը: Չեմ կարող մանավանդ տեսնել նրան: Եվ նա չպիտի գիտենա, չպիտի զգա, թե կա մեկը, որ պատրաստ է իր տասնուհինը տարեկան կյանքը զոհել նրա համար առանց մի վայրկյան տատանվելու և առանց որևէ ակրնկալութեան, ինչպես մի մոլեռանդ հավատացյալ, որ խարուչկն է նետվում հանուն իր հավատի:

Ես ասացի տանտիրուհու.

— Պոլինա Նիկոլաևնա, դուք սիրո՞ւմ եք ինձ:

— Թող վկա լինի ինքն աստված:

— Պոլինա Նիկոլաևնա, ես գիտեմ, որ ձեզ հայտնի է ամեն բան:

— Հայտնի է,— արտասանեց այրին, հառաչելով:

— Գիտեմ, որ ձեզ հայտնի են իմ տանջանքները:

— Քանի՞-քանի անգամ այս պատերի ետևից եմ լսել ձեր դառը հեկեկանքները: Սիրտս է մորմոքվում, տեսնելով, թե ինչպես եք շորանում տոբի վրա:

— Այդ թողնենք, Պոլինա Նիկոլաևնա, այդ ոչինչ: Հարցն Ալինայի մասին է: Նրա կյանքն է թանկ ինձ համար և ոչ իմը: Պոլինա Նիկոլաևնա, մի խնդիր ունեմ ձեզ, բարի եղեք կատարելու:

— Հրամայեցե՛ք:

— Գնացե՛ք այս բոպեին Ալինայի մոտ:

— Ինչո՞ւ:

— Մի լուր բերելու ինձ համար: Ես ուզում եմ իմանալ որքան վտանգավոր է Ալինայի հիվանդութիւնը: Պոլինա Նիկոլաևնա, խնդրում եմ:

— Բայց ես ծանոթ չեմ նրանց հետ: Նրանք կարող են ինձ շքնդուռել: Մի՞նչ և օրս դեռ ոչ ոք ոտք չի դրել նրանց տունը:

— Ու՛ի՛նչ, կարելի է: Հարևաններ եք: Ասացե՛ք, թե մեկանում ընդունված է:

— Զգիտեմ, կաշխատեմ մի բան: իմանալ,— ասաց տանտիրուհիս անորոշ ու դուրս գնաց:

Հինգ կառքեր իրար ետևից, կարճ բնդմիջումներով, կանգնեցին անիծ-յալ տան առջև: Բժիշկներն էին, երկուսը ծեր, երեքը երիտասարդ: Այն ժամանակ ես մեծ հավատ ունեի դեպի բժշկությունը, և չուրաքանչյուր բժիշկ ինձ համար մի տեսակ կախարդ էր ամենազոր: Ահա ինչու, նա-յելով այդ մարդկանց լուրջ ու հանդիստ դեմքերին, կազդուրվեցի: Ա՛հ, մտածեցի ես, նրանք կառողջացնեն Ալինային ինչ հիվանդություն ևս ունենա: Նրանք կփրկեն նույնիսկ նրա հիվանդ հոգին: Եվ ես կտեսնեմ իմ սևազգեստին առողջ թե՛ մարմնապես և թե՛ հոգեպես իր ամբողջ գեղեցկությամբ:

Խորհրդակցությունը տևեց երկա՛ր, երկա՛ր: Սրտի ուժգին տրոփյու-նով էի սպասում բժիշկների դուրս գալուն, հուսալով նրանց գեմքերի արտահայտությունից զուշակել Ալինայի վիճակը: Եվ մի վայրկյան ան-զամ շհեռացա իմ լուսամուտից:

Վերջապես նրանք դուրս եկան ամենքը միասին:

Բոլորի դեմքերն ուրախ էին, մանավանդ ծերունի բժիշկների: Խոսում էին բարձր ձայնով բոլորովին ուրիշ բաների մասին և բարձր ձայնով էլ ծիծաղում: Ա՛հ, մտածեցի ես, այդ լավ նշան է: Ալինայի կյանքին վտանգ չի սպառնում, այլապես այդ մարդիկ այդպես ուրախ ու զվարթ չէին դուրս գալ նրա մոտից: Հետո երբ ես ինքս բժիշկ դարձա, այո՛, հետո միայն հասկացա, թե մեր արհեստը նույնն է, ինչ որ քահանայի արհեստը: Ժա-մանակի ընթացքում նա կոպտացնում է մեր սրտերը և դարձնում մեզ անտարբեր դեպի մահը: Քանի՛-քանի անգամ ես իմ պացիենտների մահ-ճակալից հեռացել եմ ժպիտն երեսիս, տրամադրությունս անփոփոխ, այն ժամանակ իսկ, երբ զգացել եմ մահվան գարշելի հոտը:

Լուսամուտներից մեկի առջև երևաց Սրափիոն Ազովսկին: Ոչ մի փո-փոխություն նրա մշտական անշարժ դեմքի վրա, ո՛չ ուրախ, ո՛չ տխուր: Կարծես քար էր այդ մարդը:

Երևաց աղախինը: նույնպես ոչ մի փոփոխություն: Այս ավելի կազդուրեց ինձ: Ահա ինչու երբ տանտիրուհիս երևաց դռների մեջ, ես ասացի.

— Դատարկ բան է. Ալինան լուրջ հիվանդ չէ: Տեսա՞ք նրան:

— Գնացի, բայց տեսնել չկարողացա:

— Ինչո՞ւ:

— Ամաչեցի ներս մտնել: Աղախինին հարցրի, տեղեկացա:

Նա կանգ առավ, հառաչեց:

— Ի՞նչ են որոշել բժիշկները,— գոչեցի ես:

— Աղախինը չգիտե: Ինչ-որ դեղ են սրսկել Ալինայի մարմնի մեջ, նա շատ թույլ է և շուտ-շուտ ուշաթափվում է: Դարմանող բժշկին պատվիրել են այս գիշեր շհեռանալ հիվանդի մոտից: Նա գնաց, երեկոյան կգա: Աղախինը լաց է լինում: Նա շարունակ կրկնում է. «Զգիտեք, չգիտեք որ-քան բարի տիրուհի էր նա այդ դժբախտությունից առաջ: Ոչ ոքի աշխար-հի երեսին այնքան շեմ սիրել, որքան նրան»:

Զբացավ իմ լավատեսությունը, թուլացան իմ հույսերը: Զգացի, որ Ալինայի դրուժությունը լուրջ է, և վ ուժասպառ ընկա աթոռի վրա: Արտա-սուքը վաղուց էր խեղդում կոկորդս: Այլևս չկարողացա զսպել նրան և տվեցի աղատություն իմ մանկական խելառ հեկեկանքներին:

Բարի, զգայնասիրտ տանտիրուհիս մոտեցավ ինձ հանդարտ քայլերով և սկսեց մխիթարել:

Իմ հեկեկանքների միջից լսում էի նրա հատ-հատ խոսքերը.

— Լավ, Ալինան չի մեռնիլ: Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, զավակս: Ա՛հ, խե-լազար: Ո՞վ է այդ կինը քեզ համար, քո ի՞նչն է: Մի անգամ էլ հետը շես խոսել: Լավ, լավ, երեսա մի՛ լինիր, հանգստացիր: Ամոթ է, վերջապես, ի՞նչ կասեն, եթե լսեն մարդիկ: Աստված իմ, նա գժվում է, ես ինչ անեմ: Ա՛յ դարմանալի տղա:

Նա գրկել էր իմ գլուխն ու շոյում էր նրան ձեռքերով: Ա՛հ, որքան քնքուշ էին, որքան մայրական այդ աշխատավոր կոշտացած ձեռքերն ինձ համար այդ պահին և որքան կփափագեի, որ նրանք անվերջ շոյեին իմ գլուխը: Զգում էի իմ խելառությունը, զգում էի իմ ծիծաղելի լինելը, բայց չէի ամաչում այդ օտար ու օտարոտի կնոջից:

Նկարագրե՞մ արդոք, թե ինչպես անցկացրի այդ երեկոն, այդ գի-շերը, հետևյալ օրը, հետևյալ գիշերը, ամբողջ տասնուչորս օր: Օ՛հ, ան-մոռանալի օրեր: Անքուն էի, հարկավ, թեև տանտիրուհուս շահահարս-տացնելու համար լամպարս հանգցնում էի: Տասնուչորս գիշերներ չու-րաքանչյուր կես ժամ դուրս էի գալիս փողոց, կանգնում էի փակ լուսա-մուտի տակ, շունչս զսպած, ականջ էի դնում դեպի Ազովսկիների բնակա-րանը: Զե՞ որ մահը մեծ մասամբ գիշերներն է այցելում մարդկանց: Ես մտածում էի, եթե Ալինան մեռնե, կլսեմ նրա հավատարիմ աղախնի հե-կեկանքները: Նրա ամուսնուց հեկեկանք չէի սպասում:

Եվ ոչ մի ձայն, ոչ մի շշուկ անգամ ամբողջ տասնուչորս գիշեր: Իսկ ցերեկները տանտիրուհուս միապաղաղ կրկնությունը:

— Ալինայի դրուժությունը անփոփոխ է:

Առանձնապես անհանգիստ էի վերջին գիշերը, որ ամբողջովին անց-

կացրի փողոցում: Լուսին չկար. անամպ, հստակ երկնակամարի վրա պսպղում էին աստղերն այնքան ուրախ, այնքան զվարթ, որքան տխուր ու մոռյլ էր իմ հոգին: Մի՞թե նրանք բոլորը միասին արժեին Ալինայի կյանքի մի ժամին, մի շնչին անգամ: Ա՛հ, թող կորչե ամբողջ տիեզերքը, միայն թե ապրե Ալինան:

— Ալինա, Ալինա, Ալինա,— արտասանում էին զիշերային լուսնային մեջ իմ բորբոքված շրթունքները:

Եվ ոչ մի ձայն, ոչ մի շշուկ:

Վերջապես, ուժերս դավաճանեցին ինձ: Լուսաբացին հագուստով պակեցի անկողնակալիս վրա ու նիրհեցի: Տասնուչորս գիշեր գրեթե չէի քնել և նիրհեցի այն ժամին, երբ պիտի արթուն լինեի:

— Դուք քնած եք,— լսեցի ես հանկարծ տանտիրուհու ձայնը և աչքերս բաց արի:

Նա կանգնած էր գլխիս մոտ ձեռքերը կրծքի վրա ծալած:

— Ի՞նչ է պատահել,— գոչեցի ես, ոտքի թռչելով:

— Ալինան մեռավ:

Ես ոչինչ չասացի: Մի թույլ ճիչ ակամա թռավ իմ կրծքից, և ես ուժասպառ նստեցի անկողնակալիս վրա ու գլուխս թեքեցի կրծքիս:

Տանտիրուհին ավելացրեց:

— Քահանայի անեծքը...

Մի ժամ անցած անիծյալ բնակարանում երևացին անծանոթ դեմքեր: Այլևս բոլոր լուսամուտները բաց էին: Խոհարարն ու աղախինը շտապ-շտապ կարգի էին բերում կահկարասին: Մի ծերունի քահանա գուրս եկավ համր քայլերով ու հեռացավ: Անշուշտ նա հաղորդություն էր տվել Ալինային: Աղախինը լալիս էր: Մի անգամ միայն Ալինայի ամուսինը երևաց լուսամուտներից մեկի առջև, նայեց մի քանի վայրկյան դեպի փողոց ու հեռացավ: Աստված իմ, ոչ մի փոփոխություն այդ դեղնագույն, անշարժ դեմքի վրա: Նույն քարացած նայվածքը՝ ոսկրոտ ճակատի տակից:

Բժիշկ Ախուրյանը դարձյալ լռեց: Ես սպասում էի նրա պատմվածքի վերջին: Բայց նա լուռ էր և արտասովոր հայացքով նայում էր հեռու ու հեռու:

— Դուք գնացի՞ք նրա թաղմանը,— հարցրի ես նրա ծանր լուսնային ընդհատելու համար:

— Ալինային չթաղեցին:

— Ինչպե՞ս:

— Այդ մարդը նրա դիակը զմուսել տվեց և տարավ իր ծննդավայրը՝

Ղրիմ: Նա մինչև անգամ նրա անշունչ մարմնից չէր ուզում բաժանվել: Ես գնացի նրա հուղարկավորությունը: Ոչ ոք չէր ուղեկցում նրա դագաղը, բացի մի քանի քահանաներից, ինձանից, խոհարարից, աղախից, կոշկակարից՝ իր կնոջ հետ և տանտիրուհուց: Ո՞վ էր ճանաչում Ալինային: Ես տեսա նրան մոտիկից: Միակ տեսակցությունն իմ առաջին և միակ իսկական սիրո, որ ունեցա: Ես ձգեցի նրա դագաղի վրա դեղին վարդերի մի փունջ: Ա՛հ, որքա՛ն նրա դեմքի գույնը նման էր այդ վարդերին: Նրան հագցրել էին իր մշտական մետաքսյա սև զգեստը: Չկար նրա կրծքի վրա սովորական դեղին վարդը: Ես զգացի, որ ամուսինն է պոկել այդ վարդը նրա կրծքից: Զգացի, որովհետև երբ ես իմ փունջը ձգեցի դագաղի վրա, նա, կարծես, մի տեսակ ցնցվեց, նայեց ինձ մոռյլ հայացքով: Նա մի շարժում արավ դեպի դագաղը, կարծես, փունջը դեն ձգելու նպատակով, բայց կանգ առավ, երեսը դարձնելով ինձնից: Իսկ նա, դագաղի ապակու միջից ժպտաց ինձ: Այն անշարժ, այն ծով ու հեռավոր ժպիտով, որ ես առաջին անգամ տեսա նրա դեմքի վրա: Այդ ժպիտն այսօր էլ իմ ընկերն է, իմ երկրորդ էությունը, որ մինչև գերեզման պիտի հետևե ինձ և ո՞վ գիտե գուցե գերեզմանից էլ դեն: Գիտե՞ք, ես շատ եմ ապրել, շատ եմ մտածել ու զգացել այս երեսուն տարվա ընթացքում: Սիրել եմ, սիրվել, ճանաչել եմ կանանց և եկել այն համոզմունքին, որ մի և միմիայն մի անգամ եմ սիրել: Բարեկամս, սեր չէ այն, ինչ որ մարդիկ սովոր են անվանել սեր, այսինքն՝ շոշափելին, առարկայականը: Բարեկամս, սեր չէ կինը, որի հետ խոսում ենք, բացատրվում, վիճում, կովում, հաշտվում, նորեն կովելու ու նորեն հաշտվելու համար: Սեր չէ կինը, որին դրկում ենք, համբուրում, պաշտում, որպեսզի վայելենք և վայելում ենք, որպեսզի ապականենք: Ո՛չ, դա սեր չէ: Սերը երազ է և երազ էլ պիտի թողնել նրան: Սերը հավիտենական է, անջնջելի, անմոռանալի, բայց անճաշակիլի: Նա մի շող է, որ չի մարում, բայց և չի որսվում ինչպես թռչուն, մի դադափար, որը չի հնանում, բայց և չի գործադրվում ինչպես մարմնավոր վայելքի միջոց, մի միտք, որ չի մաշվում, բայց և չի յուրացվում և մարմնանում: Սոսկալի է նրա պահանջը, բայց և հաճելի, օօ՞, անսահման հաճելի և անսահման թունավոր: պայքարել, երբեք չհաղթելու և ձգտել, երբեք չհասնելու համար: Նա դրամա չէ, որ ունի հանգուց, ընթացք ու վախճան: Նա մի տրագեդիա է առանց միջարարների ու առանց դագարների: Նա ունե միայն սկիզբ ու երբեք վախճան, միայն ծնունդ և երբեք մահ...

— Իսկական սերը Ալինա է,— ավարտեց բժիշկ Ախուրյանը և ոտքի կանգնեց:— Ես վերջացրի:

Ալեքսանդր Շիրվանզադե

Պ Ա Տ Մ Վ Ա Ծ Բ Ն Ե Ր

Խմբագիր՝ Ս. Ս. Հակոբյան
Նկարիչ՝ Հ. Ա. Կառապետյան
Քեղ. խմբագիր՝ Բ. Վ. Մազմանյան
Տեխն. խմբագիր՝ Մ. Ն. Դավթյան
Վերատպող սրբագրիչ՝ Ռ. Ս. Հովսեփյան

ИБ 2141

Հանձնված է շարվածքի 03. 02. 1986 թ., Ստորագրված է տպագրության՝ 3. 06. 1986 թ.: Թուղթ № 3, չափսը՝ 60×84¹/₁₆: Տպագրությունը՝ բարձր Տառատեսակը՝ «Գրքի սովորական»: Հրատ. 9.56 մամ., տպ. 11,0 մամ., պլամ. 10,23 մամ., տպ. 10,5 զուն. թ. օտ.: Պատվեր 197: Տպաքանակ՝ 50 000:

Ք/էր՝ 95 կոպ.:

«Խույս» հրատարակչություն, Երևան-9, Կիրովի 19 ա:

Издательство «Луйс», Ереван-9, ул. Кирова, 19а.

ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի պետական կոմիտեի № 1 տպարան, Երևան, Ալավերդյան 65:

Типография № 1 Госкомитета по делам издательства, полиграфии и книжной торговли Арм. ССР, Ереван, ул. Алавердяна, 65.